

УДК 159.9-051:377:316.6

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЖИТЕЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Оксана Лапа,
кандидат педагогічних наук, старший
дослідник, докторант Інституту професійної
освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-0964-7674>
e-mail: oksana.lapa@ukr.net

Анотація. У статті здійснюється комплексний аналіз феномену професійної культури практичного психолога закладу професійної освіти у контексті його впливу на соціодинаміку територіальної громади. Виявлено, що психологічна культура територіальної громади є інтегральним показником соціальної спроможності спільноти, яка детермінується рівнем довіри, готовністю до самодопомоги та відсутністю стигматизації психологічної підтримки. Визначено структури психологічної культури громади та напрями її розвитку. Обґрунтовано, що сучасних умовах системної травматизації населення, професійна культура практичного психолога є не тільки внутрішньою характеристикою суб'єкта діяльності, але й потужним зовнішнім ресурсом формування колективної резильєнтності та психологічного благополуччя громади.

Ключові слова: практичний психолог, професійна культура, психологічна культура, заклад професійної освіти, територіальна громада, ресурси територіальної громади.

THE PROFESSIONAL CULTURE OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS AT VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS AS A RESOURCE FOR SHAPING THE PSYCHOLOGICAL CULTURE OF LOCAL COMMUNITY RESIDENTS

Oksana Lapa,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior
Researcher, Doctoral Student of the Institute of
Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the phenomenon of professional culture among practical psychologists in vocational education institutions, focusing on its impact on the social dynamics of the local community. It has been found that the psychological culture of a local community is an integral indicator of the community's social capacity, which is determined by the level of trust, readiness for self-help, and the absence of stigmatization of psychological support. The structures of the community's psychological culture and directions for its development are identified. It is argued that, under current conditions of systemic traumatization of the population, the professional culture of a practicing psychologist is not only an internal characteristic of the professional but also a powerful external resource for fostering collective resilience and the psychological well-being of the community.

Keywords: practical psychologist, professional culture, psychological culture, vocational education institution, local community, local community resources.

У сучасному українському суспільстві існує нагальна потреба переосмислення ролі освітніх інституцій у процесах муніципального розвитку. Наразі територіальна громада в Україні, перебуваючи під тиском екзистенційних викликів, потребує не лише економічної стабілізації, а й фундаментальної розбудови соціального простору, здатного забезпечити соціальну згуртованість та ментальне здоров'я її членів. Заклад професійної освіти, традиційно орієнтований на підготовку трудового ресурсу, сьогодні трансформується у соціальний хаб, де практичний психолог стає ключовим модератором взаємодії між особистістю, освітнім середовищем та широким соціумом.

Як зазначає Панок (2020), ефективність функціонування психологічної служби в системі освіти безпосередньо корелює із рівнем інтеграції психологічних знань у соціальну практику, що в контексті територіальної громади актуалізує питання професійної культури фахівця як еталона та інструмента культуротворення.

Проблема професійної культури психолога висвітлювалася у працях Максименка (2023), Панка (2020), проте аспект її впливу на психологічну культуру громади залишається малодослідженим. Проте аспекти соціального капіталу територіальних громад ґрунтовно проаналізовані Заяць, Краєвською (2020), Патицькою (2022), що створює теоретичне підґрунтя для нашого дослідження.

Метою нашого дослідження є розкриття механізмів трансформації професійної культури практичного психолога закладу професійної освіти у ресурсний потенціал розвитку психологічної культури територіальної громади.

Зазначимо, що територіальна громада, розглядаючись крізь призму системно-діяльнісного та екологічного підходів, постає не просто як сукупність мешканців певної території, а як складноструктуроване соціальне утворення, життєдіяльність якого визначається динамічною синергією індивідуальних ціннісних орієнтацій, колективного досвіду та актуальних соціальних очікувань. У контексті ідей Бронфенбреннера і Морріс (2007) щодо екології людського розвитку, громада є мезосистемою, в якій взаємодія між різними мікросистемами (сім'ями, освітніми закладами, громадськими організаціями, неформальними об'єднаннями, трудовими колективами) формує специфічне психологічне поле.

Суб'єктність громади проявляється у її здатності до колективної рефлексії та продуктивної відповіді на соціальні кризи. Психологічний стан громади безпосередньо залежить від наявності точок опори, якими є фахівці допоміжних професій та допомагаючи соціальні інститути. Відповідно до досліджень Вітюка (2020), професіоналізм практичного психолога в межах освітнього простору має пряму проекцію на соціальну стабільність регіону, оскільки заклад професійної освіти є одним із основних каналів соціалізації молоді, яка згодом стає активним суб'єктом громади.

Відмітимо, що в межах сучасного наукового дискурсу територіальна громада перестає розглядатися суто як формально-адміністративна одиниця чи територіальна локація, трансформуючись у складний, багаторівневий соціопсихологічний феномен, який володіє власною суб'єктністю, колективною пам'яттю та специфічними механізмами психологічної саморегуляції. Таким чином, громада постає як динамічне середовище, де відбувається постійна інтеракція між індивідуальними життєвими траєкторіями окремих осіб та загальногруповими ціннісними орієнтирами, що в сукупності формує унікальний психологічний ландшафт певної місцевості. Саме в межах громади формується почуття приналежності та соціальної ідентичності, які є фундаментальними чинниками психологічного благополуччя особистості. Як зазначає Максименко (2023), розвиток особистості неможливий поза соціокультурним контекстом, отже,

громада виступає безпосереднім транслятором культурних норм та етичних еталонів.

Особливого значення набуває суб'єктність громади у періоди соціальної турбулентності. Громада як цілісний організм здатна виявляти колективну резильєнтність, яку ми розуміємо як властивість протистояти деструктивним зовнішнім впливам і використовувати кризовий досвід для якісного самооновлення. Це можливо лише за умови високого рівня соціальної згуртованості, яка детермінується якістю комунікативних зв'язків та рівнем довіри між членами громади. У цьому контексті заклад професійної освіти може виконувати функцію інституційного ядра громади, оскільки в межах освітнього закладу відбувається первинна професійна соціалізація молоді, що закладає фундамент майбутньої соціальної структури усього регіону.

Як показують сучасні реалії, ресурсна база територіальної громади в умовах глобалізаційних викликів потребує радикального переосмислення, а саме розуміння того, що на зміну пріоритетності матеріально-технічних, фінансових активів приходить концепція домінування нематеріального капіталу. Ресурсний потенціал громади нами диференціюється на взаємопов'язані площини ресурсів: матеріально-просторових, людських, інституційних, соціальних і психологічних.

Людський капітал громади охоплює сукупність знань, професійних компетенцій та здоров'я її мешканців, проте його ефективна реалізація неможлива без соціального капіталу. Як ґрунтовно доводять у своєму дослідженні Заяць та Краєвська (2020), соціальний капітал територіальної громади базується на «горизонтальних» мережах взаємодії, нормах взаємності та високому рівні міжособистісної та інституційної довіри. Саме довіра виступає тим дефіцитним ресурсом, який дозволяє мінімізувати транзакційні витрати у соціальній взаємодії та мобілізувати громаду на вирішення спільних проблем.

Особливе місце у структурі ресурсів посідає психологічний капітал громади, який включає колективну надію, оптимізм, резильєнтність та самоефективність. Психологічний ресурс громади не є статичним; він постійно відтворюється або вичерпується залежно від якості функціонування соціальних інститутів, серед яких заклади професійної освіти посідають стратегічне місце. Отже, професійна культура фахівців, що працюють у таких закладах, зокрема практичних психологів, виступає як інструментальний ресурс, який дозволить

конвертувати індивідуальні психологічні здатності мешканців у колективну спроможність громади.

Відповідно до поглядів Патицької (2022), розвиток соціального капіталу є обов'язковою умовою сталого розвитку територій. Це означає, що інвестиції у психологічний комфорт, безпеку освітнього середовища та професійну культуру кадрів є непрямими, але надзвичайно ефективними інвестиціями в економічну спроможність громади. Практичний психолог, володіючи високим рівнем професійної культури, може стати модератором, який актуалізує приховані психологічні ресурси, перетворюючи заклад освіти на відкриту систему, що генерує соціальну енергію для всієї територіальної спільноти.

Погоджуємось із твердженням Заяць і Краєвської (2020), які зазначають, що рівень довіри та якість мережевих взаємодій визначають спроможність громади до сталого розвитку. У цьому контексті практичний психолог може стати носієм знань, умінь, навичок, які забезпечують якісну комунікацію між членами громади. Його професійна культура, яка ґрунтується на етичних принципах конфіденційності, емпатії та безумовного прийняття особистості, створює зразок безпечної взаємодії, який повинен масштабуватися на рівні громади. Таким чином нематеріальний, а саме психологічний ресурс громади значно посилиться.

Під *психологічною культурою територіальної громади* ми розуміємо інтегральне утворення, що репрезентує сукупність психологічних знань, цінностей, а також способів емоційної саморегуляції, конструктивної комунікації, резильєнтності, які є офіційно/неофіційно прийнятими у межах даної спільноти.

Складовими психологічної культури територіальної громади є:

– аксіологічний компонент: система колективних цінностей, де пріоритетом є ментальне здоров'я, гідність окремої особистості та взаємопідтримка членів громади;

– праксеологічний компонент: здатність членів громади застосовувати психологічні інструменти для вирішення міжособистісних конфліктів, подолання стресових станів, розвитку резильєнтності;

– інформаційно-просвітницький компонент: рівень обізнаності населення щодо доступних джерел психологічної допомоги, відсутність соціальної стигми стосовно звернень до фахівців, можливість отримання знань щодо збереження ментального здоров'я.

Як зазначає Максименко (2023, с. 114–115), розвиток особистості (і, як наслідок, спільноти) завжди детермінований якістю культурного середовища, в якому цей розвиток відбувається. Розвиток вищезгаданих компонентів психологічної культури територіальної громади неможливий без цілеспрямованого впливу не тільки соціальних інституцій, але й окремих фахівців, які є носіями високої професійної культури.

На нашу думку, діяльність практичного психолога закладу професійної освіти може забезпечувати розвиток психологічної культури громади.

Розвиток психологічної культури громади може відбуватися за декількома напрямками.

1. Особистісна рефлексія: здобувачі освіти, педагогічні працівники, батьки, засвоюючи патерни екологічного спілкування від практичного психолога, приносять ці моделі у власні родини, формальні і неформальні групи, що в цілому змінює мікроклімат у межах громади.

2. Професійна медіація: практичний психолог, володіючи високою культурою вирішення конфліктів, часто виступає посередником між закладом освіти, соціальними інституціями, стейкхолдерами (роботодавцями), формуючи культуру психологічної безпеки на робочих місцях.

3. Просвітницька робота: діяльність психолога як публічного експерта у громаді формує запит на якісну психологічну підтримку і сприяє формуванню високого рівня ментального здоров'я жителів.

Психологічна культура територіальної громади відображає якісну сторону життєдіяльності спільноти, її здатність до гармонійної внутрішньої взаємодії та конструктивної адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища. У наукових працях Панюка (2021) психологічна культура розглядається як фундамент соціальної адаптації, що у контексті громади трансформується у колективну здатність мешканців усвідомлювати, регулювати та збагачувати свої стосунки на основі гуманістичних цінностей.

Воєнний стан в Україні докорінно змінив архітектуру соціально-психологічного простору територіальних громад, вивівши на передній план запит на екстрену психологічну допомогу, кризове консультування та фасилітацію процесів адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). У цьому контексті професійна культура практичного психолога закладу професійної освіти трансформується з

інструменту планомірного розвитку у фундаментальний чинник національної безпеки на локальному рівні.

Згідно з дослідженнями Дяконенко (2023), соціальний капітал громад в умовах війни зазнає суттєвих зрушень: від «зв'язуючого» ланцюга (внутрішньо групова солідарність) до «єднального» (взаємодія з волонтерськими та державними структурами). Професійна культура психолога у цей період виявляється у здатності оперативно реагувати на травматичний досвід мешканців громади, зберігаючи при цьому власну професійну стійкість. Особливе місце у професійній культурі посідає етика роботи з травмою та запобігання ретравматизації. Психолог закладу професійної освіти стає медіатором соціальної інклюзії, допомагаючи інтегрувати ветеранів та постраждале населення у трудові колективи та освітній процес. Його діяльність у межах громади набуває ознак соціального супроводу, де професійні компетенції фахівця стають запорукою превенції конфліктів на ґрунті соціальної напруги та обмеженості ресурсів. Таким чином, професійна культура психолога в умовах війни виступає не лише як ресурс розвитку, а як критично необхідна умова збереження соціальної цілісності територіальної громади.

У структурі психологічної культури громади нами виокремлено три домінантні компоненти, що перебувають у діалектичному взаємозв'язку:

– світоглядний: репрезентує систему колективних установок щодо ментального здоров'я, цінності людського життя та гідності. Високий рівень цього компонента нівелює соціальну стигматизацію психологічних проблем, перетворюючи звернення за допомогою на ознаку соціальної зрілості, а не слабкості;

– знанневий: охоплює рівень психологічної грамотності населення, обізнаність щодо маркерів ментального здоров'я, як от стресу, технік самодопомоги, джерел фахової підтримки;

– комунікативно-регулятивний компонент: виявляється у панівних стилях вирішення конфліктів, культурі діалогу та рівні соціальної емпатії. Громада з високою психологічною культурою демонструє перевагу стратегій співробітництва над стратегіями домінування чи уникнення.

Таким чином, психологічна культура громади виконує функцію соціального модератора, який пом'якшує наслідки суспільних травм. Психологічна культура громади дозволяє створити безпечне ментальне середовище, яке сприяє, реінтеграції, адаптації, підтримці певних груп

населення чи окремих осіб, а також мінімізує ризики девіантної і деліквентної поведінки у громаді.

Професійна культура практичного психолога закладу професійної освіти є не лише суб'єктивним атрибутом фахівця, а об'єктивним ресурсом розвитку громади. У контексті формування культури громади цей ресурс може реалізуватися через такі механізми:

– трансляція поведінкових еталонів: демонстрація практичним психологом моделі збереження та підтримки ментального здоров'я (безумовного прийняття, активного слухання, екологічного зворотного зв'язку та ін.). Таким чином гуманістичні стандарти поширюються від фахівця до широких верств громади;

– консалтингова підтримка соціальних інститутів: участь практичного психолога закладу професійної освіти у розробці муніципальних програм, консультування місцевого самоврядування, роботодавців та ін. Це сприятиме гуманізації управлінських рішень у професійних і соціальних середовищах;

– формування психологічних хабів: функціонування на базі освітнього закладу волонтерських ініціатив, клубів за інтересами, дискусійних майданчиків та ін. Заклад професійної освіти може бути точкою зборки соціальної енергії, де професійна культура практичного психолога забезпечить високу якість міжособистісної взаємодії членів громади.

Упровадження моделі міжсекторальної взаємодії, запропонованої у посібнику МОН та ЮНІСЕФ (Психологічна допомога в громадах, 2024), дозволяє практичному психологу трансформувати свою діяльність із закритої кабінетної форми у формат відкритого психологічного хабу, що є критично важливим для відновлення соціальної структури громади. Таким чином, професійна культура практичного психолога може стати «м'якою силою» (soft power), яка проявляється як через безпосередню професійну взаємодію, так і через соціальні проекти, що сприяє розвитку психологічної культури всієї територіальної громади.

Отже, професійна культура практичного психолога закладу професійної освіти є стратегічним ресурсом територіальної громади, здатним конвертувати індивідуальну психологічну грамотність у колективний соціальний капітал.

Можемо зробити наступні висновки.

Психологічна культура територіальної громади є інтегральним показником соціальної спроможності спільноти, яка детермінується

рівнем довіри, готовністю до самодопомоги та відсутністю стигматизації психологічної підтримки, де ключовим агентом змін є фахівці із високим рівнем професійної культури.

В умовах воєнного стану в розвитку психологічної культури громади надзвичайно важливими є кризові компетенції, етика роботи з ментальною травмою та здатності фахівців різних соціальних інституцій до міжсекторальної взаємодії як чинників стабілізації соціуму.

Професійна культура практичного психолога закладу професійної освіти є стратегічним нематеріальним ресурсом територіальної громади, який через механізми вторинної соціалізації молоді та професійну модерацію соціальних зв'язків здатен конвертувати індивідуальну психологічну грамотність мешканців у колективний соціальний капітал. Висока етичність, емпатійність та рефлексивність фахівця створюють ефект «хвильового впливу», де позитивні зміни в освітньому середовищі трансформуються у загальносуспільні норми взаємодії. Це вимагає розробки нових підходів до професійної підготовки та підвищення кваліфікації практичних психологів, орієнтованих на соціальну модерацію та роботу з громадою.

Список посилань

Вітюк, В. В. (2020). Психологічна культура як основа професіоналізму практичних психологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*, 10(55), 101–110. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10\(55\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).10)

Дяконенко, О. (2023). Соціальний капітал територіальних громад України в умовах війни: сучасні трансформації та прогностичні зрушення. *Демографія та соціальна економіка*, 2(5), 54–71. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.054>

Заяць, Т. А., & Краєвська, Г. О. (2020). Розвиток соціального капіталу територіальних громад в Україні. *Економіка України*, 63(12), 56–72. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.12.056>

Максименко, С. Д. (2023). *Психологія особистості*. Видавництво НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/710182/>

Коқун, О. М. (2024). Психологічне забезпечення резильєнтності особистості в умовах війни. *Габітус*, 3(58), 142–148. <http://habitus.od.ua/journals/2024/58-2024/22.pdf>

Панок, В. Г. (2020). Становлення психологічної служби системи освіти в контексті суспільних трансформацій в Україні. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*, (62), 182–203. <https://doi.org/10.34142/2312-9387.2020.62.10>

Панюк, О. М. (2021). Психологічна культура особистості як чинник соціальної адаптації в сучасних умовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, (2), 45–52. <https://doi.org/10.32999/2663-9033/2021-2-6>

Патицька, Х. О. (2022). Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, (1), 10–15. [https://ird.gov.ua/sep/sep20221\(153\)/sep20221\(153\)_010_PatytskaH.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20221(153)/sep20221(153)_010_PatytskaH.pdf)

Психологічна допомога в громадах: Посібник для практиків. (2024). ЮНІСЕФ; Міністерство освіти і науки України. <https://www.unicef.org/ukraine/documents/mental-health-community-guide>

Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2007). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology*. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>

— 90 —

УДК 377:004:620.91:69

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БУДІВЕЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Пащенко,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник відділу змісту і
технологій професійної освіти Інституту
професійної освіти НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-7629-7870>
e-mail: tantarena@ukr.net